

Posudek vedoucí práce na bakalářskou práci Nely Bešeové Posuzování neverbální bezprostřednosti a sebeúcty dětí prostřednictvím vlastního hodnocení a hodnocení druhého

Předložená bakalářská práce je empirickou studií, jejímž cílem prověřit možnosti měřit sebeúctu a neverbální bezprostřednost u předškolních dětí. Tento projekt je součástí mého grantového projektu zaměřeného na vývoj expresivity a vztahů s druhým pohlavím od dětství po dospělost. Nela se účastnila sběru dat v tomto projektu, ale data, která využívá pro svou práci, sbírala jen z malé části. Přesto by měla mít určitou představu o tom, jak sběr dat probíhal. Pro vlastní projekt zpracovávala především dotazníková data a data ze „skupinových interview“, která jsme získali ve školce. Ačkoli jsme otestovali 4 třídy školky, tedy celkově asi 65 dětí, jak je z práce patrné, počet dětí, od kterých se podařilo získat úplně všechna potřebná data pro hlavní analýzy, byl bohužel nakonec 9 dětí z jedné a 8 z druhé třídy předškoláků a jen jednotky dětí z mladších dvou tříd. Na počet dětí ve vzorku neměla Nela žádný vliv. Vzhledem k těmto počtům je samozřejmě otázka, zda prováděné statistiky mají vůbec praktický smysl, ale rozhodly jsme se je přesto pro účely bakalářské práce provést alespoň coby preliminární nebo orientační výpočty. Slabinou práce je, že se tato velká limitace a celkový přístup k výsledkům nepodařil Nele náležitě vysvětlit v práci.

Data pak Nela sama zpracovávala a výsledná podoba statistických analýz vznikla z několika konzultací se mnou a Lenkou Martinec Novákovou. Analýzy prováděla Nela již pak samostatně, přičemž některé byly relativně základní, jako Spearmanova korelace, jiné naopak poměrně pokročilé. Bohužel pokročilejší analýzy, faktorová analýza a statistické porovnání rozdílů mezi dvěma korelačními koeficienty, se Nele nejspíš nepodařilo zcela vstřebat, respektive správně vysvětlit v textu práce.

Co se týče výsledné podoby práce, práce začíná velmi kvalitní, hutnou, srozumitelnou kapitolou o konceptu a měření sebeúcty. Ta je podle mého názoru na výborné úrovni. Další oddíl věnující se neverbální bezprostřednosti už je o něco horší, protože některá témata, například vývoj bezprostřednosti, jsou zpracována poměrně kuse. Je vidět, že se Nela věnovala více konceptu sebeúcty a že, když na to přijde, je velmi dobře schopná zpracovat rešerši na psychologické téma. Jen neverbální bezprostřednost si přidala jako úkol později a zřejmě jí nezbylo tolik času na nastudování literatury. Ale stále je i tato část poměrně kvalitní.

Slabší části práce pak začínají metodologickým oddílem a celkově má práce bohužel od začátku do konce spíše sestupnou tendenci. Metodologie je poněkud chaotická, Nele se nepodařilo v textu oddělovat, kdy popisuje sběr dat ve školkách a kdy ve školách. Bohužel tyto metodologické rozdíly jsou pro práci poměrně zásadní. Zatímco ve škálách vyplňovaly oba dotazníky děti samy (v nižších třídách s průběžnou pomocí výzkumných asistentů s těžkými slovy a způsobem zápisu odpovědí), ve školkách tomu bylo zcela jinak. Sbírali jsme hodnocení rodičů, kteří vyplňovali dotazníky odpovídající téměř zcela sebehodnotícím dotazníkům pro školní děti. A dále jsme požádali o ohodnocení stejných položek pro každé dítě, od kterého jsme měli hodnocení rodičem, paní učitelky ve školce. Paní učitelky dostaly pro zjednodušení dotazníky formou záznamového archu, kde byly v řádcích jednotlivé položky dotazníku a ve sloupcích vyplňovaly učitelky skóre pro jednotlivé děti. Měly tak vždy při hodnocení dalšího dítěte před očima všechna předchozí hodnocení ostatních dětí, což mohlo v konci hodnocení poněkud ovlivnit. Další velmi důležitý moment je tvorba zjednodušeného měřícího nástroje sebeúcty a neverbální bezprostřednosti pro školkové děti a způsob jeho administrace, tj. provádění „skupinového interview“. Domnívám se, že víceméně zapadlo, že logika tvorby zjednodušených nástrojů spočívá jednak ve zkrácení – na 4 a 7 otázek místo 10 a 26 – a zadruhé ve zjednodušení formulací otázek. Postupovali jsme tak, že jsme v původních dotaznících nejprve identifikovali obsahové kategorie (4 pro sebeúctu a 7 pro neverbální bezprostřednost, v práci jsou konkrétně jmenované) a pro ty pak formulovali položku srozumitelnou pro předškolní děti). Myslím, že těmto metodologickým detailům mohla být v práci věnována větší pozornost a mohly být přesnější

a naopak nemuselo být věnováno tolik prostoru popisování interaktivních úkolů, jejichž výstupy Nela v práci nepoužívala.

Co se týče výsledkové části, trpí neobratným popisem statistických výstupů, které bohužel někdy vedou k nesrozumitelnosti výsledků nebo i chybám. Například na str. 37 podle hodnoty významnosti zjištěná korelace mezi hodnocením rodičů a dětí v případě sebeúcty ($r = 0,321$, $p > 0,05$) není statisticky signifikantní, což by mělo být v textu reflektováno. Na str. 40 je zřejmě chybný popis výsledku podobné korelace pro neverbální bezprostřednost, má být řečeno, že hodnocení dětí a rodičů souvisí negativně. Také poznámka o „specifickém využití škál“ učitelkami zřejmě není nezasvěcenému čtenáři srozumitelná. V podstatě se jednalo o to, že některé učitelky měly tendenci dávat všem dětem velmi vysoké hodnoty, jiné zase všem stejné atd. Hodnocení různých dětí od jedné učitelky jsou tudíž na sobě výrazně závislá.

Co se týče kapitoly 4.4 Významnost rozdílu mezi dvěma korelacemi, spolu s Lenkou Martinec Novákovou a autorkou práce Nelou Bešeovou jsme zvažovaly několik způsobů porovnání korelací, ale z Nelina popisu není úplně zřejmé, který z nich se nakonec do práce dostal a jakým postupem zvolené hodnoty nakonec vznikly. Beru na sebe, že zde jsme zřejmě připravily Nele příliš těžké sousto a tyto analýzy zkrátka nedokázala reprodukovat. Tabulky 19-22 se nejspíše neměly do práce vůbec dostat, v podstatě jsou vzhledem k začlenění faktorové analýzy, která je vysvětlena relativně srozumitelně, celkem nadbytečné.

Poslední část výsledků obsahuje grafická zobrazení. Nela správně upozorňuje, že závislost mezi věkem a hodnotami sebeúcty a neverbální bezprostřednosti není možné vzhledem k nespolehlivým a neporovnatelným způsobům měření obou psychologických konstruktů statisticky otestovat. Grafy lze chápat víceméně jako ilustraci deskriptivní tabulky 10. Nemuselo by jich být tolik, mohly by chybět např. grafy 1-3 a 7-9, zvláště pokud se v metodologii nedozvídáme, že Slůňata a Lvíčata jsou mladší než Žirafy a Klokani, takže čtenář neví, zda má hledat posun vlivem stoupajícího věku. I další grafy nejsou všechnu nutné, částečně se obsahově překrývají, ale určitou informaci poskytují i tak. Nela je ale opět místy trochu nešikovně interpretuje, což je dáno nezkušeností s používáním statistické terminologie.

V diskuzi se Nela snaží výsledky nejprve shrnout a následně interpretovat v kontextu literatury. V hrubých rysech se jí to podařilo, ačkoli by bylo možné ještě více vypíchnout důležité výsledky, jako to, že se zdá, že i předškolní děti zhodnotily svou sebeúctu ve shodě s rodiči, zatímco neverbální bezprostřednost zhodnotit nedokázaly. Nebo to, že co se týče učitelek, jejich hodnocení bylo poměrně neprediktabilní u hodnocení sebeúcty, kde jeho spolehlivost závisela na konkrétní paní učitelce. V případě neverbální bezprostřednosti však všechny čtyři paní učitelky hodnotily velmi podobně jako rodiče. Je možné, že neverbální bezprostřednost je tedy z pohledu druhé osoby snazší zhodnotit. Nicméně tuto spekulaci by bylo potřeba ověřit na větším počtu hodnotitelů. Věkové trendy je skutečně nutno brát velmi s rezervou, ale v budoucích výzkumech by bylo možné otestovat předpoklad, že sebeúcta s věkem spíše klesá, zatímco neverbální bezprostřednost stoupá.

Celkově má práce všechny náležitosti bakalářské práce, je zpracovaná s velkou snahou a místy velmi zdařilá. Obsahuje ale i problematická místa, především ve výsledkové části a v popisu metodiky. Beru ale v úvahu, že statistické testy, na kterých jsme se s Nelou domluvily, byly velmi pokročilé a složité zvládnout na úrovni bakalářského studia. Nela také nemohla navýšit počet respondentů a nemohla ovlivnit to, že musela provádět výpočty na menším vzorku, než který by byl potřeba. Vzhledem k tomu navrhuji práci hodnotit známkou velmi dobře.